

Polen — de officiële prognoses voor 1981 en 1982

PROF. DR. M. J. ELLMAN* — DRS. B. SIMATUPANG*

Aan de hand van recent gepubliceerde officiële cijfers kan een duidelijk beeld worden gegeven van de miserabele economische toestand in Polen. De cijfers in de tabellen 1 en 2 maken duidelijk dat de economische catastrofe, die Polen op het ogenblik teistert, vergelijkbaar is met de crisis in de jaren dertig (1929-1932) in het westen, of de nasleep van de Grote Sprong Voorwaarts (1959-1961) in China.

Tabel 1. Geschatte resultaten voor 1981 a)

	1980 (werkelijk)	1981 (geschat)	1981 in pro- centen van 1980
I. Industrie			
a. industriële productie (in mrd. zloties)	3150	2740	87
b. grondstoffenproductie			
— steenkool (in mln. ton)	193	164	85
— elektriciteit (in mrd. KWh) ...	122	114	93
— koper (in tonnen × 1.000) ...	357	340	95
— zwavel (in mln. ton)	5,2	4,7	90
— staal (in mln. ton)	13	11	82
— cement (in mln. ton)	18	13	71
2. Landbouw			
a. akkerbouwproducten			
— graan (in mln. ton)	18	21	107 b)
— suikerbieten (in mln. ton) ...	10	15	108 b)
— aardappelen (in mln. ton)	26	41	100 b)
b. staatsaankopen van vee- producten			
— slachtvee			
levend gewicht (in tonnen × 1.000)	3797	2960	78
gewicht na slacht (in tonnen × 1.000)	2538	2000	79
— melk (in mrd. liter)	10	9	94
3. Buitenlandse handel in goederen (in mrd. „buitenlandse handel“-zloties) c)			
— export naar socialistische landen	26,3	24,5	93
— export naar kapitalistische landen	24,2	19,2	79
— import uit socialistische landen	30,7	32,0	104
— import uit kapitalistische landen	26,7	20,5	77
— „zichtbare“ handelsbalans met socialistische landen	- 4,4	- 7,5	—
— „zichtbare“ handelbalans met ka- pitalistische landen	- 2,5	- 1,3	—
4. Aanbod van consumptiegoederen (in mrd. zloties)	1209	1303 d)	108
5. Vraag naar consumptiegoederen (in mrd. zloties)	1209	1590	132
6. Vraagoverschot consumptiegoe- deren (d.w.z. post 5 minus post 4) ...	—	287	—
7. Netto materiële productie, gepro- duceerd (in mrd. zloties) e)	2000	1710	86
8. Netto materiële productie, beschik- baar voor verdeling (in mrd. zloties) e)	2069	1792	87

a) Zowel in deze tabel als in tabel 2 is een aantal cijfers afgerond. Hierdoor zijn er een paar in het oog lopende verschillen opgetreden.

b) De cijfers van 1981 zijn uitgedrukt als een percentage van het gemiddelde van de jaren 1977-1980.

c) De „buitenlandse handel“-zloty is een rekenenheid die gebruikt wordt in buitenlandse handelsstatistieken. De koers van de „buitenlandse handel“-zloty fluctueert t.o.v. de dollar maar de marges zijn erg klein. In 1979 was de officiële koers van de „buitenlandse handel“-zloty \$ 0,32 (*Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1980*, Warschau 1980, blz. XVII). Op 24 maart 1981 was de officiële koers \$ 0,31.

d) In prijzen die golden op 31 augustus 1981.

e) De „netto materiële productie“ is het MPS-equivalent van het nationale inkomen. MPS (Material Product System) is de benaming voor het systeem van nationale rekeningen dat in Oost-Europa gangbaar is; het moet onderscheiden worden van SNA (System of National Accounts) welk systeem in het Westen gebruikt wordt. Het verschil tussen „netto materiële productie geproduceerd“ en „netto materiële productie beschikbaar voor verdeling“ wordt veroorzaakt door verliezen en de buitenlandse handelsbalans.

Bron: *Zycie Gospodarcze*, 1981, nr. 38, 20 september, blz. 4.

De netto materiële productie is zowel in 1979 als in 1980 gedaald. Dit jaar zal de daling van de netto materiële productie beschikbaar voor distributie zich naar verwachting voortzetten met 13%. Voor 1982 wordt nog een verdere daling voorspeld. De schattingen variëren van 1 tot 16%; hoogstwaarschijnlijk wordt het 4%. Het dieptepunt van de depressie zal volgens de „meest waarschijnlijke variant“ in het eerste kwartaal van 1982 liggen. Daarna zal de economie zich herstellen. De geweldige kloof tussen de „slechte“ en de „goede“ variant vormt een indicatie voor de onzekerheid met betrekking tot de nabije toekomst van de Poolse economie.

Uit tabel 1 blijkt dat in de huidige situatie de oogst van akkerbouwproducten het enige lichtpuntje is. Een goede oogst van graan, aardappelen en suikerbieten betekent — als we ervan uitgaan dat er inderdaad sprake is van een goede oogst — dat niemand zal omkomen van de honger. Daarentegen zullen de mensen wel kou lijden en de gevolgen van een tekort aan kwalitatief hoogwaardig

Tabel 2. Planvarianten voor 1982

	1981 (geschat)	1982		
		(slechte variant)	(meest waarschijn- lijke variant)	(goede variant)
1. Productie van steenkool (in mln. ton)	164	155	168	175
2. Industriële productie (in %) ...	100	89	100	105
3. Buitenlandse handel van goede- ren (d.w.z. „zichtbare handel“; in „buitenlandse handel“-zloties)				
— export naar socialistische landen	24,5	24,5	25,5	25,5
— export naar kapitalistische landen	19,2	19,0	21,0	22,9
— import uit socialistische lan- den	32,0	26,3	29,5	31,0
— import uit kapitalistische lan- den	20,5	15,0	21,0	22,0
— „zichtbare“ handelsbalans met socialistische landen	- 7,5	- 1,8	- 4,0	- 5,5
— „zichtbare“ handelsbalans met kapitalistische landen	- 1,3	+ 4,0	0	+ 0,9
4. <i>Nominale</i> inkomen van de bevol- king	2093	2370	2285	2242
(in mrd. zloties) a)	(2111)	(2526)	(2595)	(2551)
5. Vraag naar consumptiegoederen (in mrd. zloties) a)	1590	1828	1739	1695
(1608)	(1608)	(1939)	(1969)	(1925)
6. Aanbod van consumptiegoe- deren (d.w.z. post 5 minus post 6; in mrd. zloties) a)	1303	1160	1260	1280
(1325)	(1325)	(1372)	(1797)	(1817)
7. Vraagoverschot consumptiegoe- deren (d.w.z. post 5 minus post 6; in mrd. zloties)	287	663	479	415
(283)	(283)	(567)	(172)	(108)
8. Netto materiële productie, ge- produceerd (in % van het voor- gaande jaar)	86	92	99	102
9. Netto materiële productie, be- schikbaar voor verdeling (in % van het voorgaande jaar)	87	84	96	99

a) Er zijn telkens twee cijfers weergegeven: de eerste zonder doorberekening van prijsstijgingen en prijscompensatie, de tweede, tussen haakjes, met doorberekening van prijsstijgingen en prijscompensatie.

Bron: *Zycie Gospodarcze*, nr. 38, 20 september 1981, blz. 5.

*Prof. dr. M. J. Ellman is hoogleraar in de economie van de centraal geleide volkshuishoudingen aan de Universiteit van Amsterdam. Drs. B. Simatupang is wetenschappelijk ambtenaar bij de vakgroep micro-economie van de Universiteit van Amsterdam. Zij danken W. Zant voor zijn vertaling.

voedsel aan den lijve ondervinden. Verder betekent een relatief goede oogst van graan en aardappelen ook dat voldoende veevoeder beschikbaar zal zijn om gedwongen slacht van vee te voorkomen.

Aan de hand van de tabellen wordt duidelijk dat het grote verschil tussen nominale inkomens en de beschikbaarheid van consumptiegoederen op het ogenblik een kernprobleem vormt. Eind 1980 was er al sprake van een omvangrijke liquiditeitenmassa in handen van de bevolking. Dit jaar zal het vraagoverschot van consumptiegoederen enorm zijn. Zelfs als de „goede” variant als uitgangspunt gekozen wordt en als wordt verondersteld dat wezenlijke prijsstijgingen worden doorgevoerd, dan nog zal er het volgende jaar een vraagoverschot zijn van zo'n 6% van de jaarlijkse stroom van consumptiegoederen. (Hierbij wordt geen rekening gehouden met de reeds bestaande voorraad aan liquiditeit bij het publiek). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de koers van de zloty t.o.v. de dollar op de zwarte markt een nieuw dieptepunt heeft bereikt, dat de kansen van een monetaire hervorming groot zijn, en dat de verkoop aan de staat van landbouwproducten verstoord is. Het dagelijks bestuur van het Genootschap van Poolse Economen heeft vastgesteld dat het aanbod van gerantsoeneerde goederen door de verstoorde verkooprelaties in gevaar wordt gebracht 1).

De twee voornaamste „bottlenecks” in de Poolse economie zijn momenteel de steenkolenproductie en de beschikbaarheid van buitenlandse valuta. De twee cruciale verschillen tussen de „goede” en de „slechte” variant zijn hiermee nauw verbonden. De steenkolenproductie in de „slechte” variant is 20 mln. ton lager genomen dan in de „goede” variant. In de „slechte” variant is het Polen slechts toegestaan een klein tekort op de handelsbalans met de CMEA(Oostblok)-landen te hebben, samen met een overschot op de handelsbalans met de westerse landen (ten behoeve van de renteverplichtingen). In de „goede” variant is een groter tekort met de CMEA-landen toegestaan en bovendien zullen de westerse schuldeisers volgens dit scenario een bij benadering evenwichtige convertibele valutahandelsbalans tolereren.

De centrale overheid heeft een aantal maatregelen afgekondigd om de steenkolenproductie te stimuleren. Hoge bonussen worden aan mijnwerkers uitgekeerd voor werk op zaterdagen, extra financiële vergoedingen zijn in het vooruitzicht gesteld aan mijnwerkers die hun pensioenering uitstellen, dienstplichtigen kunnen nu een gedeelte van hun diensttijd vervangende dienst doen door in de mijnen te gaan werken. De autoriteiten werven dit jaar tienduizend nieuwe mijnwerkers en zijn van plan het komende jaar er nog eens tienduizend te werven. De pogingen van de centrale overheid om de steenkolenproductie te vergroten zijn echter tot nog toe niet succesvol geweest.

Polen wordt in deze crisis zowel door het westen als door de CMEA-landen met economische hulp ondersteund. Het westen heeft de leningen die dit jaar moesten worden afgelost opnieuw uitgezet. De CMEA-landen hebben het afgelopen jaar en dit jaar aanzienlijke handeldertekorten toegestaan, en verwacht wordt dat dat ook het volgende jaar zo zal zijn. (Dat betekent dat Polen, als het uiteindelijk van de economische crisis herstelt, niet alleen omvangrijke schulden aan het westen zal hebben maar ook aan zijn CMEA-partners.)

De huidige crisis in Polen maakt duidelijk dat er twee belangrijke verschillen zijn tussen economische crises onder kapitalisme en onder staatsocialisme. Deze verschillen hebben betrekking op de werkgelegenheid en de multiplier. In een kapitalistische economie zou een daling van de productie zoals heeft plaatsgehad in Polen, een enorme en snel stijgende werkloosheid veroorzaken. In Polen echter blijft volledige werkgelegenheid gehandhaafd. Dit betekent dat grote aantallen mensen, hoewel niet vereist voor het niveau van productie, toch als werknemer in dienst blijven. Dit weerspiegelt de gebondenheid van de partij aan de economische doelstelling „volledige werkgelegenheid”. Aangezien enerzijds de werknemers wel betaald worden, maar anderzijds geen consumptiegoederen produceren (of in ieder geval min-

der dan voorheen) zal de crisis zich het duidelijkst in de consumptiegoederenmarkt manifesteren, en niet op de arbeidsmarkt. Daar komt nog bij dat in een kapitalistische economie, waar de effectieve vraag de beperkende factor is, een vraagmultiplator bestaat die garandeert dat een initiële stijging van de vraag (b.v. een stijging van de netto export) uiteindelijk een nog grotere vraag en een hogere productie tot gevolg heeft. In een staatsocialistische economie vormt het aanbod de beperkende factor, d.w.z. dat een stijging van de effectieve vraag (b.v. een stijging van de nominale inkomens) helemaal geen stijging van het produktieniveau veroorzaakt, maar simpelweg de tekorten versterkt. (Het is zelfs mogelijk dat een stijging van de vraag door de ontregeling van de economie een produktiedaling veroorzaakt m.a.w. een „negatief multiplier-effect” tot gevolg heeft.) Toch bestaat er een bepaald type multiplier in een staatsocialistische economie, de zogenaamde „bottleneck”-multiplator. Deze multiplier geeft aan hoe het tekort van één produkt, b.v. steenkolen, het tekort van een ander produkt, b.v. elektriciteit, veroorzaakt, hetgeen op zijn beurt het tekort van andere producten veroorzaakt, b.v. staal, hetgeen weer het tekort van talloze industrieproducten veroorzaakt, hetgeen weer het tekort van Op deze manier kan een aanvankelijk gering tekort zich verspreiden over de hele economie en een economische ontwijking teweegbrengen. De huidige economische toestand in Polen is een goed voorbeeld van een dergelijk proces.

Er zijn nog twee andere verschillen tussen een crisis onder kapitalisme en onder staatsocialisme. Deze verschillen hebben betrekking op het aanpassingsmechanisme en de vraag wie de schuld krijgt van de crisis. Een markteconomie heeft ingebouwde negatieve terugkoppelingsmechanismen die er normaliter voor zorgen dat de recessie zich zelf corrigeert. In een recessie dalen zowel de groei van de nominale inkomens als de rentevoet, en de prijzen van vele goederen dalen door het achterblijven van de effectieve vraag. De lage rentevoeten, lage grondstofprijzen, de beschikbaarheid van goedkope arbeid en innovatie maken winstgevend investeringen mogelijk. In een staatsocialistisch land bestaan dergelijke ingebouwde terugkoppelingsmechanismen niet. Integendeel, het werkgelegenheidsbeleid van de staat betekent automatisch dat een daling van de productie van consumptiegoederen gewoon de tekorten verhoogt, hetgeen de productie weer verder terugbrengt aangezien een tekort aan consumptiegoederen de arbeiders niet stimuleert om te werken, en aangezien het de boeren ervan weerhoudt hun productie aan de staat te verkopen Onder staatsocialisme kan een crisis alleen worden opgelost door een succesvol beleid van de staat. De staat heeft echter maar weinig ervaring met de verschillende beleidsopties en veel noodzakelijke maatregelen (zoals prijsstijgingen) stuiten op heftige protesten van de arbeiders. De positie van de arbeiders is versterkt door de crisis terwijl de positie van de arbeiders onder kapitalisme verzwakt zou zijn.

In een markteconomie is het altijd mogelijk om onpersoonlijke economische krachten als schuldege aan te wijzen van een economische crisis. Niemand heeft de recessie door een welbewust beleid veroorzaakt. De meeste mensen vinden het aannemelijk om onpersoonlijke krachten als „de wereldrecessie” verantwoordelijk te stellen voor de crisis. In een staatsocialistisch land is de centrale overheid verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de hele economie: de leiders van de staat moeten dan ook de schuld van een crisis op zich nemen. Daardoor heeft de crisis, die in het westen juist de neiging heeft behoudende elementen te versterken, in staatsocialistische landen de legitimiteit van het regime ondermijnd en, naast de economische crisis, ook een politieke crisis gecreëerd.

M. J. Ellman
B. Simatupang

1) *Zycie Gospodarcze*, no. 39, 27 september 1981, blz. 3.